

# kilátó

---

NÁDAS PÉTER

## *A viszonzatlan szerelem és az unalmas házasság találkozása egy boncasztalon*

Történetünk kissé szövevényes, de azért is érdemes lenne végigmondanom, mert akkor talán magam is megérteném.

A kulturális kapcsolatok monarchikus krónikáját ott kell hát elkezdenem, hogy Gaston de Foix-nak, aki Candale grófja volt, a tulajdon unokahúgát, Chaterine de Foix-t, Foix grófjának leányát kellett feleségül vennie. Nem volt apelláta. Ez régen, nagyon régen történt. A két hírneves rokoncsalád már a kicsik születésekor így határozott, s azon nyomban eljegyezték őket. Világraszóló lakomát rendeztek a nagy nap örömeire. Habár kicsi gyermekeknek még akkor sem lehet a jegyesi vagy a házastársi kötelezettségek természetéről fogalmuk, ha a kéjszerzés, illetve a gyermekáldás ismeretes eljárás módjairól kis társaik mindenfélét a fülükbe sugdostak is, mi több, saját szemükkel látták, mi minden meg nem történik a szőrmékkel bélelt grófi ágyban, illetve az sem maradhatott rejtve előttük, hogy mit és hogyan tesznek a mezőn és a tyúkudvaron az üzekedő állatok. Az emberi felfogás lassan és a maga saját módszerével bánik az adatokkal. A gyerekek, míg a serdülőkor végére nem érnek – s ez a mi korszakunkban, e fényes korszakok legjobbjában akár három-négy évtizedet is igénybe vehet – csupán ideiglenes helyeken tudják tárolni az értesüléseiket a tudatukban. Attól függően, hol tartanak érzéki érésük folyamatában, mindig mindent újra elő kell szedniük az ideiglenes tárhelyekről, kiegészíteni, korrigálni, az értelmezés műveletét úgymond előlről kezdeni. Azt ellenben a kicsik is jól értették, hogy házasságukra miért és kinek lesz majd szüksége. A két ágra szakadt grófi család vagyona így kerül egyetlen férfiági örökös, Gaston de Foix kezébe. Az én kezembe, az enyémbé. Enyém, az enyém lesz, nem a tiéd, nem a tiétek; ezt azért majd' minden gyerek rögtön érti. A szülők aztán a birtoklás örömeinek ösztönénél fogva, jutalommal, büntetéssel tudják őket az emberi élet igazán mély obszcenitásaihoz elvezetni. De az igazság kedvéért azt is el kell mondani, hogy más nyomorultakhoz képest ők azért szerencsések voltak: olykor látták a másikat.

Foix csinos város, kicsi közigazgatási székhely a hegyek ölében, magam is jártam ott, meredek utcákon kapaszkodtam fel a csúcsra, ahol a Foix grófok nyáron is dermesztően hideg fellegvára áll. Olykor tényleg ellepi a felhő, akkor viszont

minden csurog és csepeg. Rózsaszínre égetett téglából építették, miként Toulouse-tól nyugatra majd' minden hidat, rendházat, templomot, kórházat és kastélyt. Ám ugyanígy viszontláthatták egymást a szelídebb éghajlatú aquitániai dombok között, a Château de Candale szőlőinek ölében, ahol híres tölgyhordóikban a világ egyik legnagyobb borát érlelik, s ahol messzi földön majd minden sárga homokkőből épült. Nem miattuk, a bor miatt oda is elzarándokoltam, Saint-Émilionba. Nem hiszem, hogy hintóikon egyetlen nap alatt elérték volna a rokoni várat vagy a rokoni kastélyt. A fellegrvár és a kastély egymástól legalább három nap járóföldre áll. Az egyik a szelíd Aquitániában, amelyet Odilon Redon képeiről a legnagyobb részletességgel ismerünk, a fűcsomóit, a bokrait, a legelőit, a mocsarait, a földhalmait, a levegőjét, a másik pedig odafenn a vadregényes Pireneusokban a havas sziklaoszlopok között. Gaston és Chaterine persze járhattak volna úgy, miként később saját Anne nevű lányuk, Anne de Foix, aki immár nem pénzügyi, hanem politikai megfontolásból lett úgy a krakkói születésű, lengyel anyanyelvű és igen együgyűnek mondott II. Ulászló cseh és magyar király felesége, hogy szeptemberi esküvőjük napján pillantották meg egymást először a magyarok ősi koronázó városában, annak is az ősi koronázó templomában, Székesfehérvárott, amit a németek Stuhlweissenburgnak neveznek.

Anne ráadásul huszonnyolc évvel volt fiatalabb a királynál. A dinasztikus politika érdeke szabta ki a sorsát, a nemzetség érdekét a francia királyság, az orléans-i Valois-ák érdeke. Ehhez tudni kell, hogy a Foix grófok rokonságban álltak a francia királlyal. Anne de Foix unokatestvére volt Anne de Bretagne-nak, aki viszont a francia király, XII. Lajos hitvese lett, mégpedig a második, mert az első, a sántácska már nem kellett neki. Ez már csak így van az emberekkel, ha jobbat látnak, lecserélik. Az orléans-i Valois-ák mindenesetre az Anne de Foix-ra vonatkozó dinasztikus szerződéssel kívánták gátat vetni a Habsburgok pimasz terjeszkedési ingerének; ez volt a tervbe vett házasságban a politikai szándék. A Habsburgok egész Európát akarják. Ami a Valois-kat nem zavarta volna, ha ők is nem akarják. S így amikor ez a bizonyos alávaló Valois hírt vette, hogy a pápa a lengyel uralkodói házból származó Jagelló Ulászló második házasságát kész lesz felbontani, épp úgy, gyorsított eljárásban, ahogy az ő első házasságát is minden további nélkül felbontotta Sánta Jeanne-nal, a kövérségtől, azaz saját falánkságától megviselt Beatrice királyné pedig éppen csomagolni kezdett Budán, hogy még a válás kimondása előtt hazatérjen Nápolyba, akkor a francia királynak sem volt miért többé késlekednie.

Serdületlen unokahúgot ajánlotta fel királyi feleségnek.

Összeszámoltam, ezidáig hányféle kultúra került is szóba, házassági kultúra, étkezési kultúra, politikai kultúra, szerelmi kultúra, mentális kultúra, építészeti kultúra, borászati kultúra, festészeti kultúra, mindössze nyolc szelete a tárgynak. S hány van még, fel nem tudnám sorolni. Nemzeti kultúráról nem beszéltem, hiszen ilyen részlete akkoriban még nem volt az egésznek. Voltak népei az akkori egésznek is, akik így vagy úgy értették vagy nem értették egymást, de egyedül a király volt a mérvadó, s aztán már csak az isten következtetett a maga zsinórmértékével. Mi több, a nevezetes egész, amelynek a gondviselés és az örökkévalóság volt a központi fogalma, nem is tudta még, hogy valami hiányzik neki, amit majd náció-nak hívnak és nacionalizmust lehet csinálni belőle, két világra szóló háborút.

Ha viszont még mindig az általunk keresett egésze akarunk egymással értelmesen beszélni, akkor egy pillanatra meg kell állnunk a sztorizásban. Alaposabban szemügyre venni egy olyan általános antropológiai kérdést és egy olyan fiziológiai anomáliát, mely a kulturális részletekhez képest egészként viselkedik, és azt lehetne róla mondani, hogy csakompakk uralja a kultúrát és a benne élő személyeket. Merthogy kívánatra lehet ugyan közöszlenni, akár baszni is, de akkor a politikai szándék úgymond a szaporodási készlettel íródik össze az illető személy tudatában, s nem a másik személy tulajdonságai lesznek a keresett egészben a mérva-dók. Több okból. Bármilyen optimális legyen a politikai végeredmény, ha egyszer a másik személy nem számít, behelyettesíthető, esetleges, akkor recsegní, ropogní és csikorogní fog tőle a szereplők érzelmi és érzéki élete. Ez az egyik ok. Megteszik, miért ne tennék, a fiziológia elvégzi helyettük a magáét. Dőlj hátra, és gondolj Angliára. Köpedelem lesz ugyan az életük, ami aztán a költészet, a bölcsélet és a lélektan nemes tárgyaivá válik, s így a kultúra is részesül belőle. A járulékos betegség gyógyításának a Bergstrasse 19. lesz a központja Bécsben, de magán a dolgon, az érzéki és érzelmi anomálián Freud doktor is csak esetileg segíthet. Bonaparte hercegnő, úgy ahogy megmenekül, később Londonba menekítheti üldözött orvosát. Hiszen immár tömegessé vált, intézményesült a társadalomban az anomália. Egy idő után már azt sem tudják a szereplők, hogy ez a saját testi és lelki anomáliájuk-e vagy a szembeszomszédé, esetleg mindenkié.

Csóválják a fejüket, mert ha ez így van, tényleg így, nem tévedek, akkor vajon miért van így.

A terjeszkedés ingere minden emberi kultúrában a túlélés vágyával van összeírva, a királyok és a parasztok terjeszkedése ugyanabból a vágyból él. Nekem, nekem. A szaporodási készlet vizont az érzéki észleléssel van összekötve, értsük úgy, hogy a nemi szerv nem csupán a szaporodás és a vizelés eszköze, hanem a megismerésé, s így egyszerre van bekötve mindkét agyféltekébe. Nem csak értelem kell hozzá, hanem ugyanennyi érzelem. Nem tudom lekapcsolni az egyik jávára a másikat. Legfeljebb emelt fővel úgy csinállok, mintha minden a legnagyobb rendben lenne, s tettetésben igazán nagy gyakorlata van mindenkinek. Kíméletből tettetünk, kíváncsiságból tettetünk, közvetlen vagy távlati érdekeink miatt tettetünk. Ezek olyan dolgok, az ingerület és a készlet, amelyektől nem szabadulhat az ember, az akarat vagy a tettetés ezeket nem mozdítja el a helyükről, adottságok, velünk születtek, az egyénnek legfeljebb egyéni reflexiója lehet rájuk, de ne felejtjük el, hogy a reflexió mindig utólagos.

Ha két elháríthatatlan készletet, a túlélés vágyát és a szaporodási készletet a politikai érdeknél fogva mégis összekötjük, akkor egy olyan antropológiai adottság kerül napvilágra, amely az emberi lény természetét ténylegesen elkülöníti a Földön élő állati lények természetétől. Istenről vagy növényekről most ne is beszéljünk. Mondhatni, olyan lény az ember, aki politikai szándékától vezetve akár a saját érzéki észlelései és készletései, a saját érzelmei, a saját túlélési vágya ellenében is képes közöszlenni és gyermeket nemzeni, sőt gyermekeit nemzedékről-nemzedékre ugyanebben a pusztító szellemben felnevelni, magát a cselekménysort azonban még reflektált állapotában sincsen hová bekötnie a tudatában. Ebben az állapotában nem ösztön, nem érzelem, nem gondolat, mégis van. Állat ilyesmit

nem képes produkálni. Amikor az állat túlélési ösztönének tesz eleget, akkor nem foglalkozik a szaporodási ösztönével, ha szaporodik, akkor pedig a túlélési ösztöne amúgy is elégedett.

Az állatiasságtól elütő tulajdonságát az ember nem szereti látni. De nehogy már valaki azt gondolja, hogy a sötét középkorban hátrahagyta volna ezt a rossz szokását. Mindent megtesz érte, hogy ne lássa. Érdekeitől vezetve a mai napig oly nagyvonalúan gyakorolja, mintha érzelmi élete szerkezetében lenne hová letennie.

A mesterien megfestett medália, amit a magyarok és a csehek királya dinasztikus menyasszonyáról láthatott, egy halálra rémült leánykát ábrázol, akit éppen súlyosra hímzett ruhákba raktak. Egyik kezében imakönyvet tart. Mintha idegen ruhát viselne. Másik kezének két ujjával jelet ad. Azt mondták neki, hogy mutatójának hegyét érintse hüvelykujjának hegyéhez. Vagy a festő volt ügyetlen, vagy ő nem tudja, hogy minek kéri tőle. A festőművészet ikonográfiáját követve az ujjakból képzett ovális a befogadás készségét jelenti. Ő egy olyan szűz, ki egyházi áldás mellett bárki befogadására kész. Ha imakönyv helyett ajándék lenne a kezében, s így mutatná az oválist, akkor önmagát felkínáló feslett néember lenne, a társadalom kivetettje, és a kép háttéréből részegen kurválkodó férfiak vigyorognának ránk. Az antikvitásból szintén ismerünk ilyen jellegű egyezményes jeleket. Ha kakast helyeztek egy serdületlen ifjú képmása mellé, akkor ez azt jelentette, hogy az illető ajándék fejében szerelmi szolgáltatásra kész, azaz örömfíú. Amit a görögök inkább mulatságosnak találtak, habár az illető a népgyűlésen nem jelenhetett meg többé, ami viszont azt jelentette, hogy nem szabad ember.

Ez a miniatúra azonban csaknem drámai. Mintegy önkéntelenül teszi láthatóvá, amint a szerencsétlen lényt egy olyan obszcenitásra készítetik, amit ésszel fel sem ér. Kínosan csikorog egymáson az érzelem és az értelem, s nincs olyan magaströptű kultúra, amely tömeges gyakorlatát hosszú távon kibírná tisztán tartott értelemmel. Személy rövid távon se bírja.

Más forrásokból tudjuk, hogy a magyarok és a csehek királya az esküvő órájában már két olyan házasságon volt túl, amelyeket gyermekáldás nem kísért. Ő, borzalom atyja ne hagyj el, ha Anne de Foix sem szül neki, neki, neki, akkor nem elég, hogy a magyaroknak és a cseheknek volt egy idióta királya, hanem üres marad a trónja, oda a híres Jagelló dinasztia. Udvaroncai sem voltak róla nagy véleményel. Ahogy elfordult, kinevették. Gúnynévvel jellemezték. Így lett ő Dobzse László a magyar történelmi emlékezetben. Dobzse, dobzse, mondta szórakozottan az anyanyelvén, jól van, jól van, bármivel fordultak hozzá az alattvalók. Ami főleg akkor nem vette ki jól magát, amikor rettenetes híreket közöltek vele. Fukusimában átégett az atomreaktor. Dobzse, dobzse. Kontrollálatlanná vált a láncreakció. Dobzse, dobzse. Zuhan a dollár. Dobzse, dobzse. Összeomlott a börze. Dobzse, dobzse. Egy Trump nevű futóbolond lett az Egyesült Államok elnöke. Dobzse, dobzse. Talán mégis eljutott a tudatáig, hogy a szerencsétlen Anne de Foix időközben két gyermeket szült neki. Budán történt, fenn a várban, amelynek magas tornyán a költő szerint ércakas csikorog élesen. Valójában azonban az érzelem hiánya koptatta ki az értelem szerkezetét a szélkakasban. Bizony megkínózzák egymást, s akkor ilyen hangot adnak, hiába zsírozzák a szolgák. Először egy leánygyermeket szült a királyné, akit az anyját, nagyanját és annak öreganyját követve

Anna néven tartottak keresztvíz alá, majd egy várva várt fiúgyermeket, fiút, fiút, örömnép, habár terhessége alatt annyira legyöngült, hogy a fiút koraszülötként hozta e világok legjobbjára, s csakhamar bele is halt az erőfeszítésbe. A koraszülöttet az udvari orvosok úgy tudták megmenteni, hogy nagy hirtelen leölettek egy disznót a királyi udvaron, hasfalát felhasították, és a sebtében szétnyitott és megtisztított gyomrában helyezték el az újszülöttet. A lemészárolt disznó lett a világ minden bizonnyal első inkubátora. Addig ölték a disznókat az udvaron, míg odabenn a testmelegük kitartott. A trónörökös ezekben a csodás inkubátorokban annyira felerősödött, hogy legalább a túlélési ösztöne működéskébe lépett, s aztán már egyre merészebben dolgozott egy sebtében előkerített dada mellén.

Addigra persze a jóságos és igazságos Habsburgok is észbe kaptak Bécsben. Itt a kedvező alkalom, hogy most aztán a gonosz és csúnya orléans-i Valois-k szemérmetlen terjeszkedési politikájának útjába álljanak. Miksa császár titkos követe Budán megbeszélte a király titkos követével egy titkos találkozón, hogy a császár kisunokája, Erzherzog Ferdinánd fogja feleségül venni Annát, Lajos pedig ugyanekkor feleségül veszi Erzherzog Ferdinánd húgát, Máriát. Mintegy politikai szándéktól vezetve kereszteték a két dinasztíát, hogy revánsot vegyenek az ősellenség, a terjeszkedő francián. Amitől a magyar és a cseh, a rutén, a szlovák, a román és a horvát alattvalók túlélési és terjeszkedési késztetése persze nem fog úgy működni, mint négyük dinasztikus modusra állított szaporodási ösztöne. Az olló nyitott marad. Ezt a számítási hibát, mely minden feudális szerkezet sajátja, aztán az idők végezetéig Wiener Doppelhochzeitnek, azaz kettős bécsi esküvőnek fogjuk nevezni. Ami úgy hangzik, mint egy győzelem. Már ameddig az örök idők kitartanak. És nem is egészen pontosan fogjuk így nevezni, hiszen az egyik politikai házasság valójában Linzben, a másik valójában Székesfehérvárott kötött, mégis ezzel a pontatlan helyhatározóval gazdagították a birodalom erotikus és politikai kultúráját. Annyi baj legyen. Több is veszett Mohácsnál, ahogy a túlzásokra hajlamos magyarok mondanák. Azért mondanak ilyen nagyot, mert ott maga Lajos király is elveszett a csatateren, sokáig kellett keresni, míg meglelték tetemét. A nagy nemzeti romantikus festő, Székely Bertalan szerint fehér gyolcsba tekerték, mielőtt eltemették. S így aztán a csehek és a magyarok nem csak a királyukat veszítették el a Szulejmán szultán seregeivel vívott csatában, hanem a magyar királyságot, mondhatni örök időkre. Ezt ugyan a magyarok még évszázadokig nem vették tudomásul. A mai napig nem veszik tudomásul. Néha olyan hévvel keresik az Árpád-házak utódjait, mintha az utolsó nem hétszáz éve hunyt volna el. Ilyesmi másokkal is megesik, akiknek az érzelmet az értelemmel nem sikerül többé egyeztetniük, mert a terjeszkedés és a túlélés ösztönére adott reflexióikat összeírják a szaporodási ösztönükre adott reflexióval, s így a személyes kínosan összezsúszik a közössel. Ha a magyarok királyt akarnának, akkor az örökösödési jog szerint egyedül Habsburg lehetne. Nem is kéne messzire menniük, Otto fia Budapesten él. Talán az lenne az egyetlen bökkenő, hogy ez a Habsburg nem tudta a trónját kivárni, és időközben hivatalt vállalt a demokratikusan megválasztott kleptokrata magyar kormány oldalán, s én úgy látom, hogy a monarchikus hivatali rend ilyen előmenetelt nem ismer.

Az egyezmény és a Pragmatica Sanctio jegyében, mely a provinciák rendtartásáról és a dinasztia öröklési rendjéről gondoskodott, Lajos király özvegye, Habs-

burg Mária került a trónra. A magyar királyság története jó kétszázötven évre valamiként fel is oldódott a Habsburgok történetében. De jegyezzük meg gyorsan, hogy egy időre és kizárólag a dinasztikus rendre vonatkozóan. Ami a megegyezéstől a birodalom összeomlásáig összesen 403 közös év lett. Habár a bécsi uralkodóknak ennyi idő alatt sem sikerült népeiket magukévá tenniük. Inkább fordítva történt. Működni kezdett a kulturális áthatás elve. Az áthatás soha nem kölcsönös. Mindig a sűrűbben telített oldat árad át a telítetlenebbe. Ebben a négy évszázadban voltak évtizedek, amikor mindkét fél szívből rühellte a másikat. Voltak olyan időszakok, amikor a magyarok egy része szerelmes lett a Monarchia eszméjébe, s ez részükről nem is volt indokolatlan érzélem, de viszonzás nélkül maradt. Már csak azért is, mert bármilyen szép asszony Erzsébet királyné, a Monarchia nem személy. Erre mondják a magyarok, hogy Bécsből jóval könnyebb Budapestre elérni, mint Budapestről Bécsbe. Holott Bécsből nézve Budapest messzibbre van, mint Budapestről nézve Bécs. Amit csak úgy lehet megérteni, ha az ember elfelejti földrajzi tanulmányait és a méterrúdnak is búcsút mond.

Semmiség, semmiség, magam is csupán azért említem, mivel a kettős monarchia kultúrájának hagyományáról kéne beszélnem.

Mag a kultúra minden bizonnyal nem más, mint reflexiókra és önreflexiókra rétegezett reflexió. A reflexiók szedimentek egyre növekvő rétegyomás alatt hevernek, s így aztán még akkor is tartósnak bizonyulnak, amikor a reflexiók munka közben kiderül róluk, hogy fabatkát sem érnek. Oslóból vagy Lisszabonból szemlélve meg sem lehet érteni, hogy ezek ott tengerek nélkül mit gondolnak vagy mit csinálnak. De ezzel csak a kultúra állagáról mondtunk valamit. Ami a reflexiók tartalmát illeti, a közhiedelemmel ellentétben nincs haszontalan és hasznos reflexió. Minél többen, több felületén és több részletében adnak képet ugyanarról a tárgyról, annál gazdagabb a kollektív tudattartalom, s minél telítettebb ellenőrizett adattal, annál nehezebb, ezt elismerem, de annál megalapozottabb a döntés.

Még akkor is, ha tévedés, tragikus tévedés, mulatságos tévedés. Olykor tényleg kiderül, hogy nem csak mi vagyunk ökrök, hanem ökrök még a tudósok is. Ötven éven át amputálták a gyomor harmadát, olykor a felét is kivágták, kidobták, míg egy szép napon rá nem ébredtek, hogy a fekélyt többnyire bakteriális fertőzés (*heliobacter pylori*) okozza. S így tovább. Amit tegnap igazságnak véltünk, az nem volt más, mint vélemény, s a véleményről már Szókratésznek rossz volt a véleménye, ami viszont igaza is.

Ám a történetet e sokféle közbevetés és bölcselkedés érdekében abban a nevezetes pillanatban hagytuk el, amikor a dinasztikus megegyezés megakasztotta ugyan terjeszkedésében a pimasz franciát, s így terjeszkedési késztetéseikkel tengerre kellett szállniuk, hogy meghódítsák akár az egész nagyvilágot, holott már a spanyolok, a portugálok, az angolok és a hollandok is bejelentették igényüket erre a bizonyos földrajzi egészre, de mindez nem volt semmiféle befolyással a csehek, a szlovákok, a magyarok, a románok és a rutének terjeszkedési vagy szaporodási ösztönére. Szép dolog az érdekházasság, főként egy ilyen erős keresztkötésben, de nem állja útját az Oszmán Birodalom terjeszkedési kényszerének. Hiszen ők is csak ugyanazt az egészet akarták. Tengertől a tengerig, és természetesen még a halakat is a tengerekből. A nevezetes Doppelhochzeit a csehek és a magyarok és

az összes többiek sorsát örök időkre és ünnepélyesen a Habsburgok sorsához kötötte, tényszerűen pedig négy kicsiny gyermek, Anna és Ferdinánd, Lajos és Mária törékeny életéhez.

Habsburg Máriáról nem tudok sokat, de annyi bizonyos, hogy Lajos csodás ifjú lett. A korszak két legjelentősebbnek vélt udvari költője, valamint a minden hájjal megkent olasz humanista, Girolamo Balbi lett a nevelője. Nevelője lábnyomába lépve, már kamaszként elég feslett életet élt, de folyékonyan beszélt latinul, magyarul, franciául, németül, csehül, lengyelül, és még olaszul is értett. Kiváló táncos volt, nagyszerűen vívott, énekelt, szeretett vadászni és lakmározni. Sokáig úgy tartották, hogy arcképét, mely teljes reneszánsz díszben, selyemben, bársonyban, óriási fekete kalpagban ábrázolja őt, Tiziano festette volna meg, és mindössze fél évvel a király halála előtt készült el a képpel, de valójában egy névtelenül maradt tanítvány lehetett a festő, ami igazán nagy igazságtalanság a tanítvány életétől, de én most itt teli torokból ünneplem őt, az ismeretlent, a névtelent, hiszen ezzel együtt tartozik a kultúra történetéhez. A kultúra mindig közös, az ismeretleneket, a névteleneket is szereti, ebben bízhatunk. Van aztán egy négy évvel korábban készült mellkép a királyról, amelyet egy Hans Krell nevű német festő készített, őt Fürstenmalernek is nevezték, mert az unalomig csak hercegeket, grófokat és királyokat festett. Ezt a portrét a bécsi Kunsthistorisches Museum képtárában őrzik, ami mégint egy újabb kulturális kapcsolat múzeumi kapcsolat címszó alatt. Mindenkit sietek megnyugtatni, akinek kétsége lenne még, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek kulturális kapcsolatai olyan mélyre mennek, olyannyira strukturálisak, hogy immár akkor sem lennének megbonthatók, ha e népek közfelkiáltással, egy emberként meg akarnák tagadni a közös múltjukat. Előbb városaikat kéne lebontani a rendházaikkal, klasszicista és barokk templomokkal, iskolákkal, egyetemekkel, kórházakkal, színházakkal, pályaudvarokkal, városházakkal és vásárcsarnokokkal együtt, ne úgy menjenek az utcák, az utak és a vasutak sem erre, hanem amarra menjenek. Közlekedésük és városaik mögött ott áll a monarchikus hivatali rend, a hivatali rend mögött egy hierarchikus elképzelés útvesztői és sajátosságai. De térjünk gyorsan vissza magához a képhez, mert ez valamennyiünknek jóval fontosabb. Ezen a híres képén a király fülvédős sapkát visel, úgy látszik 1522-ben hideg lehetett a tél, de nem csak a fülvédője, hanem az egész sapka ékszerektől és drágakövektől terhes, mégpedig olyan formákkal és olyan rendben van kicsinosítva, mintha az udvari ötvösök, a kalaposok és az aranyművesek az art deco történetéből vették volna a mintát és a leckét. A kultúra történetének csodálatosak az útjai, semmiként nem egyirányúak. Ezen a képen van már bajuszkája, kis szakáll a királynak, már nem gyermekien gyanútlan, vonásain azonban nem látni még kicsapongások nyomát, mint a későbbi képeken. Ekkor a fiúnak már nem él az együgyű édesapja, Miksa császár fogadta fiának, hogy ettől még erősebb legyen a dinasztikus keresztükötés. Kicsit hűtse vele, kicsit felkavarja a lázongásra hajlamos magyar urak kedélyét. Egy Kremnitzben vert aranytalléron aztán teljes lovagi páncélzatában látható a király, s a szegény ló is páncélozott. A király fején csákó, a csákón egy ló faráig lenyúló pávatoll.

Budán és Bécsben ekkor komolyabban vehették a pávatollakat, mint a határaiknál feketéllő, idegen istent imádó fegyveres hordanépet. Csináljanak a Balkánon,

amit akarnak. A pávatollas magyar főurak sem gondolták volna, hogy közös hadsereget kéne felállítani, s még az sem lenne elegendő az emberi és tárgyi túlerővel szemben. Jobbára nem foglalkoztak ilyesmivel. Mint ahogy a nagy eszűkről elhíresült európai kormányfőknek sem volt elegendő figyelmeztetés a Lehman Brothers csődje. A hedge fundok és investment bankok az adófizetők és az úgynevezett harmadik világ számlájára tovább fűjják a maguk pénzügyi buborékjait. Úgy fűjják, ahogy komputereik és alkalmazott matematikusaik fantáziája bírja, azaz tevékenységük immár nem emberi és nem szabályozza törvény, holott az enyémet szabályozza. Nyereségeiknek nincs reális fedezete a gazdaságban, s a törvénykezés hiányára nem én, hanem Helmut Schmidt hívta fel a kormányok figyelmét, de nem most, a halála után, hanem már legalább tizenöt éve. Mondta, mondta, ám a sok ostoba között ő is elunta. Fennmaradt aztán a királyról ebből a birodalmát és személyes életét fenyegető időből egy elég ügyes metszet is. Egy német városkában, Arolsenben őrzik, a Fürstlich Waldeckischen Hofbibliothekban, ami igen derék dolog tőlük.

Én sem azért mesélek történetet, hogy én, én, érdekes legyek, hanem azért mesélek, hogy lássam egy kicsit, a milliárdnyi változat és részlet miként illeszkedik egy olyan egészbe, amelyről én magam is édeskeveset tudok. Azaz annak a kérdésnek menjek utána, hogy miként képződik egész a széttartó részletekből, legyen ez egy rézmetszet vagy egy királyság, nekem egyre megy, azaz miként, milyen elv szerint épül egy lehetséges szerkezet, és miként, milyen erők összjátékaként bomlik le vagy omlik össze. Ettől sem kell tartani, az összeomlástól. Ilyenkor az egész vagy örök ígéretként marad fenn, ami szép tőle, vigasztaló, avagy rétegyomlás híján a szétomlott elemek kaotikus halmazában a túlélőnek bőven lesz mit keresni, találni, leporolni, míg fű és gyom ki nem nő, és a romokat el nem lepi.

MÁRTON LÁSZLÓ

## *Párosult magány*

MÉSZÖLY MIKLÓS ÉS POLCZ ALAINE LEVELEZÉSÉRŐL

Olyan világba születtem és növekedtem bele, amelyben az élet megszokott részének számított a levelezés. Egy emberi lény elővett egy vagy több papírlapot; tollal, ceruzával vagy betűkaros írógéppel leírta közlendőjét egy vagy több másik ember számára; összehajtogatta, borítékba csúsztatta, megcímezte, bélyeget ragasztott rá (gyakorlott levelezők nagy mennyiségben vettek különböző címletű bélyegeket), végül levélszekrénybe dobta vagy dobatta, indokolt esetben postára vitte vagy vitette.

Mindez ma már a hétköznapi élet archeológiájához tartozik. Ma is van papír, írószer, boríték, levélszekrény és postahivatal, de már régesrég nincs levelezés. A legritkább esetben fordul elő, hogy valaki kézzel papírra veti gondolatait, érzéseit egy másik ember számára, beszámol konkrét életkörülményeiről, az őt foglalkoztató gondokról, dilemmákról, ötletekről, és eljuttatja a címzetthez.